

KATTA YOSHDAGI MAKTAB O‘QUVCHILARINING SHAXSLARARO MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK MOHIYATI

Qodirova Laziza Tohirovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va Psixologiya yo‘nalishi 1-kurs
magistranti

Annotatsiya. Maqolada katta yoshdagi o‘quvchining shaxslararo munosabatlar muammosining psixologik nazariy adabiyotlarda o‘rganilganligi tahlil qilingan. Katta yoshdagi o‘quvchining o‘ziga xos psixologik xususiyatlari va o‘yinning maktabgacha yosh davrida shaxslararo munosabatlar tizimiga ta’siri mexanizmlari haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: shaxslararo munosabat, psixologik xususiyat, o‘yin, ta’lim-tarbiya jarayoni, bilim, nazariya, o‘smirlik, kognitiv faoliyat.

Ta’lim jarayonining o‘ziga xos xususiyati turli fanlar bo‘yicha bilimlarni tizimlashtirish, fanlararo aloqalarni o‘rnatishdir. Hammasi bu tabiatning umumiy qonuniyatlarini o‘zlashtirish uchun zamin yaratadi va jamoat hayoti, bu ilmiy dunyoqarashning shakllanishiga olib keladi. Katta maktab o‘quvchisi o‘zining o‘quv ishida har xil aqliy operatsiyalardan ishonchli foydalanadi, mantiqan bahslashadi, mazmunli eslaydi. Shu bilan birga, o‘rta maktab o‘quvchilarining kognitiv faoliyati o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Agar o‘smir bu yoki boshqa hodisaning nima ekanligini bilmoqchi bo‘lsa, unda katta maktab o‘quvchisi ushbu masala bo‘yicha turli nuqtai nazarlarni tushunishga, fikrni shakllantirishga, haqiqatni aniqlashga intiladi. Katta yoshli o‘quvchilar aql uchun vazifalar bo‘lmasa, zerikishadi. Ular kashf va tajriba qilishni, yangi, original yaratishni va yaratishni yaxshi ko‘radilar.

O‘quvchining ijtimoiy yo‘nalishi mustahkamlanmoqda, jamiyatga, boshqa odamlarga foyda keltirish istagi kuchaymoqda. Katta yoshli o‘quvchilarning o‘zgaruvchan ehtiyojlari shundan dalolat beradi. Kichik maktab o‘quvchilarining 80 foizida shaxsiy ehtiyojlar ustunlik qiladi, va faqatgina 20 foiz holatlarda o‘quvchilar boshqalar uchun foydali, lekin yaqin odamlar (oilalar, o‘rtoqlari uchun) biron-bir foydali ish qilish istagini bildirishadi. 52 foiz holatlarda, o‘spirinlar boshqalar uchun nimadir qilishni xohlashadi, lekin yana o‘zlarining atrofidagi odamlar uchun. Katta maktab yoshida sezilarli darajada o‘zgaradi. O‘rta maktab o‘quvchilarining

aksariyati maktablar, shaharlar, qishloqlar, davlat va jamiyatga yordam berish istagini bildiradi.

O‘smirlik davri muloqotining asosiy vazifasi - bu do‘stlik, o‘rtoqlikdagi elementar normalarini aniqlash va egallashdir. O‘smirlar muloqotining asosiy xususiyati shundan iboratki, u to‘la o‘rtoqlik kodeksiga bo‘ysunadi. O‘smirlarni o‘z tengdoshlari bilan muloqotda bo‘lishi g‘oyat katta ahamiyatga egadir. O‘smirlar do‘stlik, o‘rtoqlik va o‘zaro yordamlashyni hamma narsadan yuqori qo‘yadilar: ana shunday o‘zaro munosabatlar, o‘spirinlik yillarida ham davom eta beradi. Bunda o‘smirlar va ilk Yoshdagi o‘spirin o‘quvchilarniig xulq-atvorlariga do‘stlari otanalar va pedagoglarga nisbatan bir necha marta kuchliroq ta’sir etadilar. Buni shu bilan tushuntirish mumkinki, o‘smir bolaning yetilmaganligi va tajribasizlnigi uni tevarakatrodagi kimsalardan madad axtarishga majbur kiladi. O‘smir bolaga uning istaklarini tushunadigan va ularni amalga oshirishga yordam beradigan do‘st kerak. O‘smirning do‘stlari bilan muloqoti ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Tengdosh bolalar bilan prinsipial tenglik holatidagi munosabatlar muhitiga nisbatan o‘smirda alohida qiziqish bo‘ladi. Bu hol o‘smirda yuzaga keladigan shaxsiy kattalik hissining etik mazmuniga mos keladi. Kattalar bilan muloqotda bo‘lish tengdoshlari bilan bo‘lgan muloqotning o‘rnini bosa olmaydi. O‘smir uchun tengdoshlari bilan bo‘lgan muloqot u mustaqil harakat qiladigan o‘zining shaxsiy munosabatlari muhitiga ajraladi. U bunga haqqim bor, deb o‘ylaydi, o‘z huquqlarini himoya qiladi va aynan Shuning uchun ham o‘rtoqlari bilan bo‘lgan munosabatga kattalarning o‘rinsiz, qo‘pol aralashuvi o‘smirning xafagarchiligiga va noroziligiga olib keladi. O‘smir uchun eng yoqimsiz vaziyat – jamoa va o‘rtoqlarining noroziligi, muloqot qilishni istamaslik, eng og‘ir jazo esa – ochiq yoki nooshkor aloqa uzish, gaplashmaslikdir.

Katta yoshdagi o‘quvchining rivojlanishiga maktab sinfidanmi yoki shunchaki do‘stona kompaniya bo‘lsinmi, tengdoshlar jamoasi katta ta’sir ko‘rsatadi. Ularning kattalar bilan aloqa qilishlari boshqa yosh davrlariga qaraganda ancha yuqori. Voyaga etgan do‘stga ega bo‘lish istagi, o‘z-o‘zini anglash va o‘zini o‘zi belgilashda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish juda qiyin ekanligi bilan izohlanadi. Ushbu masalalar tengdoshlar orasida aniq muhokama qilinadi, ammo bunday munozaraning foydalari nisbiy: hayot tajribasi kichik, keyin kattalarning tajribasi yordamga keladi.

Katta yoshdagi o‘quvchilar insonning axloqiy xususiyatlariga juda katta talablar qo‘yadilar. Buning sababi katta maktab yoshida o‘zi va boshqalarning

shaxsiyati to'g'risida yaxlit g'oya yaratilishi, odamlar, ayniqsa sinfdoshlar tomonidan qabul qilinadigan ijtimoiy va psixologik fazilatlar doirasi kengayib bormoqda. Katta maktab yoshi - bu yoshlikning boshlanishi. Ammo o'rta maktab o'quvchisi o'qishni tugatgandan so'ng, balog'atga etishishga psixologik jihatdan tayyor bo'lishi kerak. Kattalar hayotiga psixologik tayyorgarlik tushunchasi, bu holda, o'zini o'zi anglash uchun rivojlangan qobiliyatlar va ehtiyojlarning mavjudligini nazarda tutadi. Avvalo, bu aloqa va uni qurish usullariga ega bo'lish zarurati; nazariy fikrlash va nazariy bilimlarning turli shakllarida harakat qilish qobiliyati va faoliyatga aralashish va uni ijodiy asosda amalga oshirish imkonini beradigan mehnatga bo'lgan ehtiyoj va ko'nikmalarga ega bo'lish. Bu fazilatlar maktab o'quvchilarining o'zini o'zi belgilashining psixologik asosini tashkil qiladi - erta o'smirlar davrining markaziy neoplazmasi. O'rta maktab o'quvchisi shaxsiyatining barcha sifat jihatidan yangi xususiyatlari aqliy funktsiyalarning shakllanishi bilan emas, balki o'quvchi shaxsining tuzilishi va mazmunidagi tub o'zgarishlar bilan bog'liq.

O'smirlar bu davrda chekish hamda spirtli ichimliklarga qiziqib qolishlari ham mumkin. Ko'pgina o'smirlarda o'zidan qoniqmaslik holati kuzatiladi. Shuningdek, o'zi haqidagi mavjud fikrlarining bugun unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga to'g'ri kelmayotganligi o'smirni asabiylashishiga olib keladi. Bu esa o'smirda o'zi haqida salbiy fikr va qo'rquvni yuzaga keltirishi mumkin. Ba'zi o'smirlarni nima uchun atrofdagilar, kattalar, Shuningdek, otaonasiga qarshi chiqayotganligini anglay olmayotganligi tashvishga soladi. Bu holat ularni ichdan asabiylashishlariga sabab bo'ladi va o'smirlar davri krizisi yuzaga keladi. Krizis boladagi mavjud tushkunlik, yolg'izlikka intilish, passivlik yoki aksi, o'jarlik, qaysarlik, agressivlik, hayotga salbiy munosabatlarning kechishida namoyon bo'ladi. Bunday paytlarda u o'zi singari katta fiziologik, psixologik o'zgarishlar kechayotgan o'rtog'i bilan muloqot qilishga katta ehtiyoj sezadi. Do'sti o'smirda ijobiy ta'sir qiladimi yoki uni yo'ldan urib, yomon ta'sir qiladimi — bu narsa uning axloqiy qiyofasi bilan bog'liq.

Xulosa: Hozirgi kunda zamon shidat bilan rivojlanib borar ekan, ilm-fan, texnikada ham, shu bilan birgalikda shaxs shakllanishida ham katta o'zgarishlar ro'y bermoqda. Ularning harakteri, turmush tarzi ham tubdan farq qilmoqda. O'smir yoshlar ham, zamon bilan hamnafas holda rivojlanmoqda. Yangidan yangi bilimlarni, kasblarni o'zlashtirmoqda. Demak, shaxs shakllanishida zamon ham o'z

ta'sirini ko'rsatar ekan. Shuningdek, aynan o'smirlik davrida ham shax o'z o'zini anglashi, do'stlar orttirishi va yaxshi munosabatga, hurmatga ega bolish shular jumlasidandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2019-yil 8-maydagi PQ4312-son qaroriga 1-ilova “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” <https://lex.uz/docs/-4327235#-4328016>
2. Alavutdinova, N., & Ergasheva, L. (2024). COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS OF TEACHING THE UZBEK LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE. Science and innovation, 3(B1), 29-34.
3. Taxirovna, A. S. (2023). EXPLORING LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS IN THE TRANSLATION OF STORIES: ENGLISH AND UZBEK PERSPECTIVES. ENG YAXSHI XIZMATLARI UCHUN, 1(6), 59-62.
4. Sharipova, S. (2023). THE ROLE OF COACHING TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING AND ABILITIES OF ADULTS IN LANGUAGE LEARNING PROCESS. Solution of social problems in management and economy, 2(13), 5-12.
5. Арушанова А. Коммуникативное развитие: проблемы и перспективы: сценарии// Дошкольное воспитание. — 1998. — № 8. — С. 96–107.
6. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения// Вопросы психологии. — 1994. — № 1. — С. 122–127.
7. Веракса Н. Е., Веракса А. Н. Развитие ребенка в дошкольном детстве: Пособие для педагогов дошкольных учреждений. — М.: Мозаика-Синтез, 2006. — 72 с.
8. Выгодский Л. С. Педагогическая психология. — М.: Просвещение, 1991.- 190 с.
9. Ежова Н. Диагностика ценностных ориентаций детей старшего дошкольного возраста// Детский сад от А до Я. — 2006. — № 5. — С. 152–156.
10. Alavutdinova, N., & Abdurahmonova, M. Ijodiy fikrlash ko 'nikmasini shakllantirish muammolari. O 'ZBEKIST, 87.
11. Ganievna, N. A. (2015). 20. Asır Özbek Dilbiliminde Morfolojiye Ait Görüşlerin Şekillenmesinde Prof. Eyyüp Gulamov'un Yeri.

12. qizi To‘yeva, M. S. (2022, November). YANGI O‘ZBEKISTON ORIFA AYOLLARI VA G‘ARB AYOLLARINING JAMIYATDAGI MAVQEYI VA ULARNING HUQUQLARI. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 2, pp. 74-81).
13. Sharipova, S., & Xalimova, F. (2024). ACTUAL PROBLEMS OF TEACHING A LANGUAGE IN THE CLASSROOM AND THEIR SOLUTIONS. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 133-135. <https://doi.org/10.2024/41yemx68>
14. Taxirovna, A. S. (2024). Features of Uzbek and English story translations. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 2(2), 202-208.
15. Исмагилова А. Г. Стиль педагогического общения воспитателя детского сада// Вопросы психологии. — 2000. — № 5. — С. 65–72.

Research Science and
Innovation House